

11. Emelt érettségi témakörök 2022. 11. tétel

- a) Témakör: Művek a magyar irodalomból, választható szerzők
 b) Téma: **Szabó Lőrinc**
 c) 11. Tétel: Szabó Lőrinc *Tücsökzene* című versciklusának szerkezeti, tematikus vonásai az életrajzi emlékezés és a meditáció tükrében

I. Szabó Lőrinc élete és pályája (1900-1957)

- **Édesapja:** Gáborjáni Szabó Lőrinc, mozdonyvezető
- Iskolák: Miskolc, Balassagyarmat, Debrecen (**1908-1918-ig** a debreceni Református Főgimnázium)
- Itt tett hadiérettségit, a frontok összeomlásáig katona
- Budapest: Műegyetem gépészmérnöki kar, bölcsészkar magyar- német-latin szak
- Babits Mihály barátságába és lakásába fogadta
- **1921-ben** Az Est-lapok újságíró, felesége Mikes Klára, Mikes Lajos szerkesztő lánya (Klára és Lóci)
- **1925-től** huszonöt évig Vékes Ödönne Korzáti Erzsébet szeretője (öngyilkosság)
- **1932-ben** (majd **1937-ben** másodszer, **1944-ben** harmadszor) Baumgarten-díjat kapott.
- **1934-től** a népi írók mozgalmával, majd egy időre jobboldali politikai körökkel került kapcsolatba.
- **1945 után** vizsgálati fogságba került, ahonnan barátai közbenjárására szabadult.
- **1947-ben** felvették az Írószövetségbe, de az irodalmi élet perifériájára került. Fordításokból élt.

2. Költészetének alapélményei:

- a világkép széttöröttségét
- az értékek viszonylagossága, magány
- problematikus önértelmezés
- a harmóniaigény, klasszikus formaművészet egyéni tartalommal

3. Kötetei:

- **Föld, Erdő, Isten** (1922) szakítás a Nyugat stílusirányával és az avantgárd hatással, új realista költői nyelv, az antik bukolikus költészet idillje
- **Kalibán** (1923)
- **Fény, Fény, Fény** (1925)
- **A Sátán műremekei** (1926) lázadó alapállás, védtelenség, bizalmatlanság, magány, diszharmonia, expresszionista zaklatottság
- **Te meg a világ** (1932) önmegvalósítás igénye a szövevényes világban (Nietzsche), a világtól való különállás szándéka, a beszédmód kétszólalúsága (elemző én + cselekvő én) *Az Egy álmai, Semmiért egészen*
- **Különbéke** (1936) az élhető lét életpillanatai, többfókuszú szemlélet (*Lóci óriás lesz*)
- **Tücsökzene** (1947) 370 vers, mindegyik 18 soros, mozaikszerű képek, számvetés és létösszegzés
- **A huszonhatodik év** (1957) szonett füzér (Shakespeare és Petrarca modorában), szerelmi téma
- **Mozart hallgatása közben** (1956)
- **Örök barátaink c. kötet** (1941) – fordítások
- Fordításai az 50-es években (Shakespeare, Villon, Goethe, Puskin stb.)

források:

Menyhért Anna (1996) *Rajzok egy költemény tájairól*, Szabó E. (2008) *Motívum, szerkezet és jelentés Szabó Lőrinc Tücsökzenéjében*
 Rónay László *Stilizált életrajzi regény: a Tücsökzene*

Tücsökzene**A szöveg alapvető jellemzői:**

- 1947. 352 vers → 1957. +18 költemény (370)
- menekülés az aktuálpolitikai támadásoktól (Szabó Lőrincet a fasizmussal való kollaborációval vádolták) – a múltba, a természet idillikus közegébe
- műfaja: verses regény / lírai önéletrajz ; Ady Endre: Margita élni akar „bomlott nemregény”; Illyés Gyula: a költő védőbeszéde
- a szöveg szerkezete: „szimfónia” – tételekből áll, szövegtípusok egymás mellé rendelése – polifónia → hangok, életszakaszok, személyiségek, szövegfajták
- leírások - állapotrajzok, nominális stílus
- epikusság - események, történések, verbalitás
- lírikusság - képszerűség, ritmus
- filozofikusság, meditatív, általánosságok
- a cím a szövegtípusok sokszínűségét fejezi ki **Tücsökzene – rajzok egy élet tájairól** (toposz, irodalmi kontextus, zene, vizualitás, epikusság)

A szöveg időszerkezete:

- Proust-jelenség (Az eltűnt idő nyomában) : az érzéki hatás (a madelaine elfogyasztása) szinte érzéki valóságában hozza vissza a múltat
- // Sz.L. Tz – a tücsök hangjai → összekapcsolja a régi és az itt és most érzéki valóságát
- időviszonyok → ritmizált szöveget hoznak létre
- jelen – felidézés, emlékezés
- az emlékezés múltja – válogatott, szubjektíven tált élettények
- örök jelen – az elmélkedés állapota, meditatív részek
- az élet örök körforgása – születés – halál → a tücsök a természet teljességét szimbolizálják
- az 5. fejezettől elszakad az élettényektől és meditatív jellegű lesz, 6. fejezet – látomásos halálversek – elfolyó önéletrajz, töredékes szerkezet

A költői én

- életrajzi tények szubjektív elrendezése – önéletrajz
- önszemlélet, számvetés, vallomás
- szemérmetlenül intim énreprezentáció – szerelem, szexualitás, hit és hitetlenség, az énnel akár a teljes magányt is vállaló autonómiaönrékvése
- magánmitológia → hármas világkép – gyermekkori idill (az én és a világ egy), felnőtt küzdelmek („széthullott világ”), feloldódás egy új létmódban (az *Elképzelt halál* ciklus misztikus halálversei)
- tücsök→én – a költői én mint „hang” van jelen

Poétikai eszközök

- minden vers csattanóval, konklúzióval zárul – reflexív elem, szeretne „valamire jutni”, nem „csak” emlékezni (életgyónás) → Kosztolányi
- élőbeszédszerű verselés – rímek, ritmikusság, ugyanakkor spontán beszéd jelleg (őszinteség) → Arany Jánosnál találkozunk ezzel
- enjambement-ok – köznapiság érzete
- képi gazdagság
- idill (a gyerekkor önfeledtsége, naivitása, a halál állapota) és realitás (felnőttkori küzdelem másokkal és önmagával) kettőssége → mégis-harmónia
- „képfejtő technika”: a rejtettnek tűnő szemantikai, képi vagy szimbolikus-archetipikus összefüggéseket a szöveg maga tárja fel – pl. Dalmácia c. versben: maskulin szimbolika → szigetek, szirt, bástyák – önértelmezés: fallikus agavé

Személyek felelvenítése – előfordul, hogy un. versbokor kapcsolódik hozzájuk (Dienes Kata, Babits Mihály, G. Szabó Mihály tiszabecsi tiszteletes – nagybátyja, közvetlen családtagok: anyja, apja, nagymama, csak Korzáti Erzsébetet, a szeretőjét említi, a felesége és a gyerekei nem szerepelnek 7 fejezet - helyszínekkel

1. Nyitány A férfi összegez (7-10) 1945.

Táj épül, omlik (7)

Táj épül, omlik, gyúl, gőz-síp hasít a tücskös éjbe, fátyolbimbait bontja bodor füst, s hold, ezüst virág, nyíl a felhők közt, arc, más arcon át, jön, itt van, már nincs, erdők, városok örvénye forgat: én magam vagyok a kép s a keret, s évek, negyvenöt, lobognak körül, s mindegyik mögött ott a többi, ott cirpel, ami csak enyém volt, vágy, vagy boldog pillanat, minden elérhetetlen messzeség, minden kétségbeejtő veszteség, mind, ami voltam, pénz és szerelem és halálvágy, és ami sohasem, az is, kétely, játék és képzelet, a zűrzavar, amit most rendezek, hogy értsem magam, s hogy megértsetek: örök véget és örök kezdetet.

expresszionista tájleírás tücskökkel énreprezentáció – metafora

epikusság – 45 év, életszakaszok felsorolása

kulcsszavak – konkrét élettények és szellemi-lelki „vagyon” - Kosztolányi

2. Miskolc A gyerekkor bővületében (8-29) 1900-05.

Egy Volt a Világ (9)

Szép volt, isten volt, Egy Volt a Világ. Tél, tavasz, nyár, ősz: meghitt tarkaság. Égen és földön mosolygott a rend. A nap hajnalban mindig megjelent, mennyei munkás, hős, nagyrabecsült, barát, aki velem kelt és feküdt, és fűtött nekem és világított. Fák közt a kert száz tűz-szeme nyitott; és eső jött és elverte a port, s éjjel szelíden csöszködött a hold. S mindezt nekem tették, személyesen, és érdekes volt látni, hogy milyen ügyes az ember. Én is az leszek? Mért né? (Hacsak a farkas meg nem esz!) Borzongó percek s naphosszú öröm: a tengertől még nem váltam külön, nem voltam sziget... Imák és csodák: szép volt, isten volt, Egy Volt a Világ.

Retorikus, keretes

szervezet tétel - idill – az én és a világ a gyerekkorban még egyek – rendezett, mint a természet körforgása (évszakok változása) részletezés - nap, fák, kert, eső, hold – szerepük az én erősítése, szolgálata összegzés – képfejtő technika ; kérdések halmozása felnőtt élet bajsejtelmei

3. Balassagyarmat Idillek az Ipoly körül (30-73) 1905-08.

A befagyott Ipolyon (45)

Korcsolyáztam. Előbb fakorcolyán, aztán igazin. Még csak tétován mozogtam a befagyott Ipolyon, s féltem a forgóktól: sok helyt bizony vékony volt a jég, süllyedt, recsegett, s visszahajolva szinte ropított, ha rátévedtünk. Ilyen helyeken lyukat kereső, tátogó halak villogtak az áttetsző zöld alatt, de többnyire fenéig mereven állt a dermedt víz, s én kényelmesen kacásztam ide-oda... Szárnyamat (a kabátomét) széttártam, kevély vitorlaként, dőljön bele a szél: repülés volt ez is, tükörsima semmiben a repülés mámore, s míg nyeltem a hó csapó pelyheit, a kalandvágy mindig messzebbre vitt.

életkép – konkrét beszédhelyzet önellentmondásos gyermeki érzelmek – félelmek és vágyak kapcsolódnak uahhoz a tevékenységhez a vers születése – kép, metaforaalkotás a valóság segítségével korcsolyázás – repülés

a felnőtt jövőt hordozza ars poetica?

4. Debrecen Érelélő diákevek (74-225). 1908-18.

Betűk és bűnök (101)

A betű vonzott. De mint enyhe bünt, úgy néztem a könyveket. Mindenütt munka segít csak, az kell, a robot; mért olvasnak hát (itt-ott) a nagyok, fölöslegesen? Mert könnyelműek – feleltem kérdésemre -, s bor helyett néha meséket isznak: játszanak, mint mi, gyerekek...! Csak a tananyag volt szentség előttem s a biblia, tehát Isten meg a Tudás szava

(bár mindkettőt úntam még). Hogy apám úgy dolgozott, a példa, és talán a szegénységünk tette, hogy bizony nagy vád szemét éreztem magamon, ha Du Terrailt és Nick Cartereket bujtam (már pedig bujtam), s rengeteg ifjúsági kacatot, ami jött: Bugyi Sándort, Mayt, mi-ördögöt.

- elbeszélő modor, enjambement-ok, köznyelviség
- kamaszkor – értékek keresése (apa-munka, iskola-biblia, tanulás) → önálló értékek hiánya (ponyva), csak érzi, hogy az írás, az olvasás közelében a helye

5. Budapest Ember és világ (226-348). 1918-0947.

A tücsök-motívum és lehetséges jelentései

Dalmácia (273)

Tükörfény napok s árnymély éjszakák csendültek rajtad és egymáson át, kvá-kvázó sirály s berregő tücsök: három hétig Ráb és Budva között ringatott a dalmát nyár. Szigetek keltek, süllyedtek, pálmás part felett mord szirt, bástyák, fallikus agavék tündököltek, barbár kampanilék, kincses Trogir s Raguzá tornyai, ezeréves dómkapuk szörnyei s arany öröklét: a tegnapelőtt fordult és a holnaputánba nőtt s az vissza: táj s idő díszletei, mint a hajdó, úgy jártak isteni körtáncukat... tizenöt éve bár, azóta is szemedben a sirály, s mint akkor s mint szirének éneke, hív partra szállni a tücsökzene.

hanghatás : hangutánzó szavak, a tücsökzene a megidézés eszköze idő és emlékezet: napok, éjszakák, három hét a múltból + az idő teljessége epikusság: konkrét hely és esemény – dalmát nyaralás a szeretőjével a görög mitológiára költészetre való hivatkozás (Odüsszeia) topozok (pl. hajó)

képek, alakzatok:

- metaforák: tükörfény, árnymély, fallikus agavé
- szinesztézia: ringatott a dalmát nyár
- felsorolás : kampanilék, tornyok
- intertextualitás: Odüsszeia, szirének, hajó, szigetek, tenger – új összefüggésbe helyezi
- hasonlat: „mint szirének éneke, hív partra szállni a tücsökzene” – a szirének az alvilág műzsái,

A tücsök mitológiai-irodalmi vonatkozásai

- Anakreóni dal „Kis tücsök (...) szeretnek téged a Múzsák”
- Platón Phaidrosz (dialógus) – tücsök dala // szirének éneke + a tücsök valaha emberek voltak, akik a műsákat hallgatva „(...) dalolva megfeledeztek ételről-italról”
- a cicada-kabóca-tücsök a műzsák szent állata (a harmónia, a ritmus és az emlékezet istennői)
- Alkaios „(...) és a tücsök cirpelte nekünk/ szent jósigédet.” (Apollónról van szó)
- Ezópusz: A tücsök és a hangya (mese) – LaFontaine

6. Közjáték Az elképzelt halál (349-352). 1947.

Búcsú (350)

Mi történt? Kedves, ne sirass! Amit éreztem: vedlés. Sorsom szálai széthulltak, és most száz tér s száz idő formál egyszerre, bontó-építő; (mint régen egy). Fölöttem gerle bűg, négy napja; de hogy közben háborúk dúltak, s mily szörnyűk, ti nem sejtitek. Én is alig, bár érzéseimet szorozza minden perc. Friss bánatod átnéz rajtam, s úgy kérdi, hol vagyok. Ízenként három milliárd helyen! És hogy mi? Még nem tudom. Szerelem, villamosság? Tán arany-gáz-atom, tán hő-sugár-mag. A Szaturnuszon Térlakó Fény. Furcsa ez. De, hogy a Mindenség is csak egy Költő Agya, úgy látszik, igaz. - Indulsz? Este lett, és mert egykor nagyon szerettek.

beszédhelyzet – Erzsébet a megszólított vallomás az önéletírás kudarca – nem tudta megérteni és megértetni magát az én darabjaira hullott – expresszionista metaforák halmozása létmódja egyszerre beszűkült és kitágult (JA: „a mindenséggel mérd magad” ellentétek széttartó egysége

7. Utójáték Helyzetek és pillanatok (353-370) 1957.

- életmorzsák – apjával való kapcsolatát tisztázza
- meditációk – betegségről, halálról, elmúlásról
- ismétlődő gondolatok – pl. költészet és hétköznapi robot → oximoron
- „hölé-metafora” – az én „beleolvad” a természetbe